

Informativni list o dejstvih v sektorju socialnega varstva in podpornih storitev za invalide v Sloveniji

Del serije informativnih listov o dejstvih v državi, na voljo na spletišču združenja EASPD

Napisala: Aleksandra Tabaj

Koordiniral in uredil: Policy Impact Lab

PODSEKTORJI SOCIALNEGA VARSTVA IN PODPORNE STORITVE TER NJIHOVE LASTNOSTI

Zgodnja intervencija v otroštvu

Storitve zgodnje intervencije v Sloveniji na nacionalni ravni sestavljajo dejavnosti za otroke in mladostnike s posebnimi izobraževalnimi potrebami v okviru dveh sistemov - zdravstva in izobraževanja. Zdravstveni sistem nudi storitve otrokom z razvojnimi motnjami v razvojnih klinikah in centrih za duševno zdravje do njihovega 19. leta¹. Invalidni otroci vse do začetka osnovne šole uporabljajo storitve v razvojnih klinikah, zatem pa uporabljajo storitve v centrih za duševno zdravje, ki skrbijo tudi za osebe z duševnimi boleznimi. Predšolski izobraževalni sistem omogoča zgodnjo intervencijo za otroke, stare od 0–6 let v običajnih in razvojnih vrtcih, ki so posebej namenjeni otrokom s posebnimi izobraževalnimi potrebami in invalidnim osebam² ter in v centrih za usposabljanje, delo in varstvo³. Delež otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami v vrtcih je predstavljal 2,2 % prebivalstva v šolskem letu 2017/18.

Večina otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami obiskuje osnovne vrtce in je razporejena v običajne razrede, nekateri otroci pa so razvrščeni v razvojne enote znotraj osnovnih vrtcev. Nacionalni inštitut za izobraževanje Republike Slovenije pripravi odločitev o namestitvi otroka na podlagi telesnih, kognitivnih, čustvenih, socialnih in zdravstvenih potreb. V običajni razred se ne sme vključiti več kot dva otroka s posebnimi izobraževalnimi potrebami, takšni razredi pa so lahko manjši od običajnih. Razredi s prilagojenim programom za predšolske otroke vključujejo največ šest otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami.

Storitve strokovne podpore v rednih vrtcih za otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami, stare od 0–6 let (s fizičnimi, senzoričnimi, intelektualnimi, učnimi, psihosocialnimi motnjami, z motnjami avtističnega spektra itd.)⁴ lahko vključujejo (do 2 uri na teden ali do 5 ur za slepe in slabovidne osebe):

- podpora za premagovanje ovir;
- svetovalne storitve;
- pomoč pri učenju.

Strokovna podpora je namenjena doseganju podprtega okolja za otroke, njihove družine, strokovnjake, ki sodelujejo v izobraževanju, in vrstnike otrok z invalidnostjo. Tolmači znakovnega jezika za gluhe otroke lahko nudijo tudi storitve tolmačenja. Otroci s telesnimi motnjami, slabovidni otroci, otroci z dolgotrajnimi boleznimi in otroci z motnjo avtističnega spektra lahko prejmejo storitve pomočnikov za pomoč pri učenju.

Poleg teh dejavnosti na nacionalni ravni druge pobude vključujejo:

- Sožitje, nevladna organizacija za osebe z motnjami v intelektualnem razvoju, Oddelek za Downov sindrom je razvil program zgodnje intervencije za osebe z intelektualnimi motnjami z zagotavljanjem strokovnih storitev za otroke in družine (fizioterapija, logopedsko zdravljenje, posebna pedagogika, itd.)⁵.
- Sonček – Zveza za cerebralno paralizo Slovenije pripravlja in izvaja načrte intervencij (poti) za zgodnjo intervencijo za otroke s cerebralno paralizo.
- Center IRIS - Center za izobraževanje, rehabilitacijo, vključevanje in svetovanje za slepe in slabovidne osebe nudi zgodnje zdravljenje (prek individualnega družinskega načrta) za slepe otroke⁶ in slabovidne otroke.

¹ 120 razvojnih klinik na leto nudi storitve za več kot 18.000 otrok (približno 900 otrok na kliniko). Čakalni sezname so bili približno dva meseca in postajajo vse daljši (več kot 6 tednov in nato še dodatnih 2 do 4 tedne za začetek storitev, glede na podatke iz leta 2015).

² Redne enote/razredi - otroci s posebnimi potrebami obiskujejo vključujoče splošno izobraževanje; razvojne enote so enote samo za otroke s posebnimi potrebami. V Sloveniji deluje 19 razvojnih enot v vrtcih za izobraževanje.

³ Glejte razdelek Podpora pri zaposlovanju

⁴ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami določa otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami, ki so upravičeni do podpore.

⁵ Na podlagi programa »Small steps« z univerze v Sydneyju.

⁶ Na podlagi projekta MKF-OM Oregon in modela H. C. Gunzburg.

Podpora pri izobraževanju

V Sloveniji otrokom s posebnimi potrebami zagotavljamo storitve, ki temeljijo na konceptu vključujočega izobraževanja. Izobraževanje oseb s posebnimi potrebami, bodisi v običajnih ali specializiranih enotah, se izvaja izključno kot javna storitev, začenši od javnih vrtcev, šol, posebnih šol do centrov za usposabljanje, delo in varstvo (zavodi). Izobraževanje otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami se financira z javnimi sredstvi – podporo nudijo država in lokalne skupnosti. Država zagotavlja sredstva za plače in materialne stroške, občine pa so zadolžene za naložbene stroške in zagotavljanje višjega standarda storitev.

Akt o umeščanju otrok s posebnimi potrebami (2011) predstavlja glavno ureditev izobraževanja otrok s posebnimi potrebami. Zakon opredeljuje otroke s posebnimi potrebami kot študente z intelektualnimi motnjami, motnjami vida, sluha, govora in jezika, telesno prizadetostjo, z dolgotrajnimi boleznimi, težavami na določenih področjih učenja, z osebnostnimi in vedenjskimi motnjami ter z motnjo avtističnega spektra.

Izobraževanje za otroke otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami se izvaja v splošnih ali posebnih šolah/ustanovah v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju, ki imajo na voljo naslednje specializirane storitve:

- izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno podporo (na voljo v običajnih šolah/vrtcih),
- prilagojen izobraževalni program z enakovrednim izobraževalnim standardom (na voljo v običajnih osnovnih šolah in srednjih šolah ter v zavodih za osebe z okvaro sluha in vida in za telesno prizadete osebe),
- prilagojen izobraževalni program z nižjimi izobraževalnimi standardi (na voljo v posebnih šolah);
- poseben izobraževalni program za otroke z zmernimi, hudimi in globokimi intelektualnimi motnjami in drugi posebni programi (na voljo v centrih za usposabljanje, delo in varstvo pod okriljem Ministrstva za šolstvo) - o tem si lahko preberete v razdelkih Dolgotrajno institucionalno varstvo in nadomestno varstvo). Isti poseben izobraževalni program zagotavlja vsem osnovnim šolam prilagojen učni načrt (otroci s posebnimi izobraževalnimi potrebami lahko hodijo v te šole v svoji okolici) ter centra za izobraževanje in rehabilitacijo invalidnih otrok in mladostnikov v Kamniku in Vipavi.
- 28 osnovnih šol s prilagojenim programom (posebne šole) in 21 osnovnih šol z razredi s prilagojenim programom v običajnih šolah so izvajalci izobraževalnih programov v osnovnošolskem izobraževanju. V šolskem letu 2017/2018 se je približno 11.077 osnovnošolskih otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami udeležilo izobraževalnih programov v običajnih in 1.687 otrok v posebnih šolah. V istem obdobju se je izobraževalnih programov na srednješolski stopnji udeležilo 4.768 mladostnikov s posebnimi izobraževalnimi potrebami. Otroci in mladostniki, ki obiskujejo prilagojene programe, se lahko občasno ali trajno vključijo v redne razrede z namenom, da se otrokom zagotovi kar se da največje zanimanje. Isto pravilo velja za otroke, ki so vključeni v poseben program, da občasno obiskujejo prilagojene programe.

Poleg prilagoditve programov (organizacija in urnik pouka, dolžina programov, metode poučevanja in preizkušanja, potrdilo o prilagojenem izobraževalnem programu je enako veljavno kot v običajnih šolah), se otrokom s posebnimi potrebami zagotovijo tudi dodatne storitve, kot je strokovna podpora (podpora pri premagovanju ovir, svetovalne storitve in pomoč pri učenju). Te storitve se lahko izvajajo individualno ali v skupini (tudi doma, tedensko). Najvišje število ur teh storitev je pet ur na teden, med njimi pa se nameni vsaj ena ura za svetovalne storitve. Učenci z okvaro vida ali večkratnimi invalidnostmi lahko koristijo do tri ure več storitev, predvsem na začetku izobraževalnega procesa. Strokovna podpora se nudi na podlagi odločitve o namestitvi. V izobraževalnem procesu so na voljo tehnične prilagoditve za kraj učenja in učni pripomočki. Otroci imajo na voljo lahko tudi asistenta. V šolskem letu 2017/2018 je bilo v osnovnošolskem izobraževanju 470 asistentov, v srednješolskem pa 50 asistentov.

Večina otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami (90 %) se vpiše v redne programe.

Podpora pri zaposlovanju

Podporo pri zaposlovanju ureja slovenski zakon o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (2004). Obstoječe storitve, organizirane na nacionalni ravni in financirane s strani Ministrstva za delo, vključujejo: storitve poklicne rehabilitacije, podprte storitve za zaposlovanje, zaposlovanje v podjetjih, ki zaposlujejo invalide, zaposlovanje v zaposlitvenih centrih in programe socialne vključenosti. Storitve usmerjanja, oskrbe in zaposlovanja pod posebnimi pogoji je v Zakonu o socialnem varstvu zagotovljena v zaščiteneh delavnicah (VDC).

Storitve poklicne rehabilitacije. Konec leta 2017 je delež invalidov, zaposlenih v Sloveniji, predstavljal 3,88 % vseh zaposlenih. Od vseh zaposlenih v Sloveniji – 856.201 je bilo 33.290 invalidov. Glede na brezposelnost je bilo v istem obdobju znatno večje število invalidov – od 85.060 brezposelnih in prijavljenih na zavodu za zaposlovanje je bilo 14.630 invalidov, kar predstavlja 17,2 %. Osnova za podporo pri zaposlovanju invalidov so storitve poklicne rehabilitacije.

Sistem poklicne rehabilitacije temelji na pravicah in aktivnemu pristopu z načrtovanjem, ki je osredotočeno na osebo (individualni načrt rehabilitacije) in ki deluje na nenehnem izboljševanju. Poklicna rehabilitacija je javna storitev, ki jo izvaja mreža 14 izvajalcev, ki skupaj tvorijo Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji: Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije (kot javni subjekt, ki deluje na štirih področjih) in 13 zasebnih subjektov, izbranih na podlagi javnih naročil, ki pokrivajo preostalo Slovenijo. Poklicna rehabilitacija si prizadeva invalidnim osebam olajšati/obdržati/razvijati/spremeniti delo in je sestavljena iz štirinajstih vrst storitev, od motiviranja invalidov za sodelovanje na trgu dela, do poklicnega ocenjevanja, usmerjanja in nazadnje tudi do usposabljanja in podpore pri zaposlovanju.

Mrežo izvajalcev poklicne rehabilitacije za obdobje 2014–2020 sestavlja 18 ekip, razporejenih po vsej državi, na ravni enot Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije – lokalne borze dela. Dve od 18 ekip nudita storitve za osebe s senzoričnimi motnjami, preostale ekipe pa se ukvarjajo z osebami s telesnimi, intelektualnimi in psihosocialnimi motnjami ter z osebami z motnjami avtističnega spektra. Vsi izvajalci so dolžni ustvarjati in vzdrževati mrežo delodajalcev, kjer se invalidi usposabljajo in/ali zaposlujejo, o tem sodelovanju pa morajo tudi letno poročati. Izvajalci omenjenih storitev sodelujejo s šolami, da bi olajšali prehod invalidov iz šole na trg dela v okviru programa, ki ga financira Evropski socialni sklad, ki ga vodi Združenje izvajalcev poklicne rehabilitacije. Storitve omogočajo mladim invalidom, da pridobijo kompetence za vstop na trg dela in motivirajo delodajalce, da zaposlijo mlade invalide. Eden glavnih skrbi izvajalcev socialnih storitev so trendi za birokratizacijo (administrativna opravila, postopki), namesto da bi sodelovali z uporabniki storitev.⁷

Podporne storitve za zaposlovanje. Slovenska fundacija za spodbujanje zaposlovanja invalidov je uvedla podporne storitve za zaposlovanje ljudi (pri javnih ali zasebnih delodajalcih). Podporne storitve za zaposlovanje se lahko nudijo največ do 30 ur mesečno na osebo. Podpora lahko vključuje strokovno in tehnično podporo, ozaveščanje ali informacijske dejavnosti, svetovanje, usposabljanje, osebno pomoč, tolmačenje znakovnega jezika in spremljanje na delovnem mestu. Subvencije plač so možne tudi za invalide, ki izpolnjujejo pogoje za podprto zaposlitev. V letu 2017 je fundacija plačala približno 1.500 ur podpornih storitev za 141 invalidov, skupaj v višini 163.634 evrov.

Po letu 2006 mora Slovenija izpolniti kvoto - obveznost, da javni in zasebni delodajalci, ki imajo 20 ali več zaposlenih, zaposlijo 2-6 % invalidov, odvisno od določenega sektorja. Delodajalci, ki ne izpolnjujejo kvote, morajo fundaciji plačati 70 % minimalne plače za vsako invalidno osebo, ki ni zaposlena, ali pa lahko sodelujejo s podjetji, ki zaposlujejo invalide, ali zaposlitvenimi centri (oba subjekta sta podjetji socialne ekonomije). Če imajo ta podjetja za invalide ali zaposlitveni centri dobiček, so ga dolžni uporabiti, kot dovoljuje zakon, za nadaljnji razvoj podjetja ali ga porabiti za upravičene dejavnosti (prilagojena delovna mesta, podpora zaposlenim z invalidnostjo itd.).

Zaposlovanje v podjetjih, ki zaposlujejo invalide. Nekatera slovenska podjetja že 60 let zaposlujejo invalide pod posebej prilagojenimi pogoji (na primer, prilagojena delovna mesta, storitve usposabljanja, mentorstvo, osebna pomoč pri delu, prevoz na delo itd.). Glavni cilj teh podjetij ni dobiček, temveč usposabljanje in zaposlovanje invalidov, ustvarjanje novih in ohranjanje obstoječih delovnih mest za invalide.

Podjetja, ki zaposlujejo invalide, ki potrebujejo podporo države, bi morala zaposliti vsaj 40 % invalidov. Konec leta 2017 je bilo v 146 podjetjih zaposlenih 5.878 invalidov in približno toliko oseb brez invalidnosti.

⁷ Ibid

Zaposlitveni centri. Zaposlitveni centri so pravni subjekti, ki so začeli delovati po letu 2004 kot neprofitni zavodi, zadruga ali družbe z omejeno odgovornostjo. Na zaščitena delovna mesta prek modela, ki ga lahko štejejo za zaščiteno zaposlitev, zaposlujejo osebe s hudo obliko invalidnosti in z nižjo stopnjo učinkovitosti. V zaposlitvenih centrih so skupaj s strokovnimi delavci zaposleni samo invalidi. V letu 2018 je bilo v Sloveniji 62 zaposlitvenih centrov.

Programi socialne vključenosti so pomembna možnost za invalide, ki zaključujejo storitve poklicne rehabilitacije, vendar nimajo potrebne delovne učinkovitosti (pod 30 %) za vstop v sistem zaščitene zaposlitve v zaposlitvenih centrih in zato ne morejo delati. Invalidi se lahko v takšnih primerih pridružijo programu socialne vključenosti, da bi prejeli podporo na tem področju in lahko razvijali delovne veščine. Udeleženci programa sodelujejo v preprostih nalogah in pod stalnim mentorstvom. V letu 2017 je bilo 20 takšnih programov, v katerih je sodelovalo 692 invalidov. Glavni izvajalci programov socialne vključenosti so izvajalci poklicne rehabilitacije. Ministrstvo za delo te programe financira na podlagi javnih razpisov, zanje pa odšteje približno 3,3 milijona evrov na leto.

Storitve vodenja, oskrbe in zaposlovanja pod posebnimi pogoji, ki jih zagotavljajo zaščitene delavnice, in ki se lahko štejejo za prilagojeno obliko dela. Invalidi so vsakodnevno vključeni v zaposlitev in prebivajo večinoma na svojih domovih. Zaščitene delavnice (VDC) temeljijo na Zakonu o socialnem varstvu in Zakonu o socialnem varstvu oseb z duševnimi in telesnimi okvarami⁸. Vodenje, oskrba in zaposlitev pod posebnimi pogoji urejajo dnevne dejavnosti odraslih invalidnih oseb na teh delavnicah, kar jim omogoča, da v skladu s svojimi sposobnostmi aktivno sodelujejo v družbenem življenju in delovnem okolju. Pomembno – udeleženci s temi delavnicami nimajo delovnega razmerja in niso zajeti v zakonodaji o varstvu pri zaposlovanju (EPL). Večina invalidov v zaščitene delavnicah (92,6 %) ima intelektualne motnje, ki so lahko zmerne, hude ali globoke. Posamezniki sodelujejo v storitvah, ki ustrezajo njihovim psihološkim, pedagoškim, zdravstvenim in socialnim potrebam, v skladu z vrsto invalidnosti, ki jo imajo.

V letu 2018 je bilo v Sloveniji 34 zaščitene delavnic, med njimi 23 javnih in 11 zasebnih (ki delajo s koncesijo). Med javnimi izvajalci je pet Centrov za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV). Zaščitene delavnice so se v letu 2015 izvajale na 157 lokacijah po Sloveniji in so vključevale 3.748 invalidov, od tega jih je bilo 981 vključenih v program za 16 ur na dan in 496 v program za 24 ur na dan. Njihov proračun je znašal 30 milijonov evrov oz. 35,06 evra na osebo na dan. Dejavnosti v zaščitene delavnicah so neprofitne. Čakalni sezname za zaščitene delavnice so eno glavnih vprašanj: v letu 2017 je 402 oseb čakalo na vključitev, 32 od 34 izvajalcev je imelo čakalne sezname in 50 % prijav je bilo registriranih na čakalnih seznamih pred letom 2014. Zaščitene delavnice so leta 2015 zaposlovale približno 2.150 oseb, starih od 20-68 let. Povprečna starost delavca je bila 43 let, zaposlene osebe so bile pretežno ženskega spola (78,6 %) s srednjo stopnjo izobrazbe (46,93 %).

Dnevno varstvo

Ministrstvo za delo financira 14 dolgoročnih programov za osebe z motnjami v duševnem zdravju: sedem dnevnih centrov, štiri pisarne za informiranje in svetovanje, dva programa telefonskega svetovanja, en program samozagovorništva in en program za osebe s težavami z duševnim zdravjem, ki slišijo glasove. V teh programih je bilo v letu 2016 vključenih približno 4.461 oseb. Izvajalci vseh teh programov so nevladne organizacije.

V Sloveniji je zaščiteno delo mogoče obravnavati kot dnevno varstvo. Več informacij o zaščitene delavnicah najdete v razdelku Podpora pri zaposlovanju.

Podpora za bivanje

Čeprav sodi Slovenija med bolj institucionalizirane države, socialni sistem vključuje storitve za uporabnike na domu ali v skupnosti. Podpora za življenje v skupnosti vključuje možnosti za bivanje v stanovanjskih skupinah, dobivanje podpore v skupnosti, uporabo domačih storitev pomoči na domu ali osebnih pomočnikov, bivanje v rejništvu, uporabo storitev tolmačenja znakovnega jezika ali komunikacijskih pripomočkov ali vozil. Poleg tega predstavitveni center organizira svetovanje za prilagoditve doma in na delovnem mestu z uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij.

Bivanje v stanovanjskih skupinah. Invalidi se lahko odločijo za bivanje v stanovanjskih skupinah kot možnost za bivanje v samostojnih ali skupinskih stanovanjih s prehodno ali dolgoročno podporo. Gre za manjše enote za osebe s težavami z duševnim zdravjem, ki stalno ali občasno potrebujejo podporo za bivanje. Ministrstvo za delo je v

⁸ Zakon je začel veljati leta 1983 (velja do 1.1.2019), vendar se terminologija tega zakona v praksi ne uporablja več.

letu 2016 financiralo 8 programov, v katere je bilo vključenih 276 invalidov.

Podpora v skupnosti. Zakon o duševnem zdravju, sprejet leta 2008, je v skupnost uvedel koordinatorje za osebe s težavami z duševnim zdravjem, katerih vloga je pomagati osebam, ki ne potrebujejo psihiatričnega zdravljenja, vendar potrebujejo psihosocialno rehabilitacijo, pri vsakodnevnih dejavnostih in pri vključevanju na podlagi njihovega individualnega načrta. V času pisanja tega informativnega lista novembra 2018 je 25 takšnih koordinatorjev za duševno zdravje delalo v centrih za socialno delo.

Storitve za pomoč na domu in osebna pomoč ter pravica do pomočnika na domu so pomembne storitve, nudene invalidom na domu. Pomoč na domu vključuje socialno oskrbo na domu in mobilno pomoč. Oskrba na domu zajema različne storitve, nudene v primeru invalidnosti ali visoke starosti ter v drugih primerih, ko pomoč na domu nadomesti institucionalno varstvo: storitve so prilagojene individualnim potrebam in lahko vključujejo gospodinjstvo pomoč - pripravo hrane, nakupovanje, čiščenje, zdravstveno nego in pomoč pri ohranjanju socialnih stikov. Storitve se lahko koristi štiri ure na dan ali 20 ur na teden. Mobilna pomoč je oblika strokovne pomoči na domu za osebe z intelektualnimi motnjami in telesno prizadetostjo. Usmerjena je v svetovalno in terapevtsko delo, omejena pa je na 8 ur na mesec. Konec leta 2016 je socialno oskrbo na domu prejelo 226 oseb z intelektualnimi motnjami in 222 invalidov, ki imajo pravico do pomoči in oskrbe, ter 6 hudo bolnih otrok ali otrokom s hudo invalidnostjo. Te storitve so namenjene predvsem invalidnim osebam, ki menijo, da jim ustanove ne morejo ponuditi samostojnega življenja. V letu 2016 je bilo v sistemu zaposlenih 999 pomočnikov na domu.

Storitve osebne pomoči se izvajajo v okviru programov, ki spodbujajo neodvisno bivanje invalidov in se financirajo na podlagi projektov iz različnih virov. Ti so večinoma financirani v okviru Javnega zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije in programov Fundacije za financiranje humanitarnih in invalidskih organizacij (FIHO), ki jih izvajajo Ministrstvo za delo in občine. Pomembni programi na tem področju vključujejo tudi programe zagovorništva, ki se financirajo prek javnih razpisov fundacije FIHO.

Rejništvo. Septembra 2017 je bilo v rejništvu 65 otrok z invalidnostjo. Otroci z invalidnostjo živijo v rejništvu do 18. leta starosti, če njihovi življenjski pogoji s primarno družino niso primerni. Otroci z invalidnostjo v rejništvu se udeležujejo ustreznega izobraževalnega programa, glavnega ali posebnega programa, v skladu s sklepom Nacionalnega inštituta za izobraževanje o namestitvi otroka na podlagi njegovih potreb.

Tolmačenje znakovnega jezika. Zakon o slovenskem znakovnem jeziku, ki je začel veljati leta 2002, gluhim osebam omogoča uporabo slovenskega znakovnega jezika kot jezika za medsebojno komunikacijo in pravico do obveščeniosti o prilagojenih tehnikah. Storitve tolmačenja v državnih institucijah (na primer v šolah, sodiščih, socialnih centrih itd.) in organih lokalne samouprave je za uporabnike brezplačno. Poleg tega lahko gluhe osebe po svoji lastni presoji uveljavljajo pravico do tolmača znakovnega jezika do največ 30 ur na leto (na primer za na banko, v trgovino itd.), gluhe osebe s statusom študenta pa lahko, zaradi dodatnih potreb po izobraževanju, uveljavljajo pravico do tolmača znakovnega jezika več kot 30 ur, vendar ne več kot 100 ur na leto.

Komunikacijski in drugi pripomočki. Drugi življenjski sklop povezanih storitev vključuje sklop štirih ukrepov iz Zakona o enakih možnostih za invalide, vključno s komunikacijskimi pripomočki, prilagojenimi vozili, klicnimi centri in psi vodniki. Te storitve financira Ministrstvo za delo in se izvajajo prek upravnih uradov. Subvencionirani komunikacijski pripomočki za osebe s senzoričnimi motnjami (okvara vida, sluha ali oboje, okvara govora in druge težave) so namenjeni njihovi socialni vključenosti. Leta 2017 so invalidi prejeli 453 komunikacijskih pripomočkov (35 ročnih ur za slabovidne, 27 mobilnih telefonov, 20 računalnikov, 8 tabličnih računalnikov itd.). Drugi ukrep se nanaša na povračilo stroškov za vozila po meri (prilagojeni avtomobili) osebam s telesno prizadetostjo kot voznikom ali potnikom (na primer otrokom s posebnimi potrebami, starejšim invalidom). V letu 2017 je bilo prilagojenih 19 vozil. Tretji ukrep je vzpostavitev klicnega centra za osebe z okvaro sluha, ki uporabnikom omogoča dostop do informacij o javni upravi in lokalni samoupravi. Četrty ukrep, ki je na voljo od leta 2018, je pravica do psa vodnika za osebe s hudo telesno prizadetostjo. Pravico do psa vodnika za osebe z okvaro vida krije zdravstveno zavarovanje.

Predstavitveni center. Pametni dom Iris na Univerzitetnem rehabilitacijskem inštitutu Republike Slovenije je predstavitveni center za podporne tehnologije in rešitve za invalide (s senzoričnimi motnje, telesno prizadetostjo, osebe s težavami s komunikacijo), da bi imeli doma maksimalno funkcionalno neodvisnost in varnost. Storitve zajemajo svetovanje in testna preskušanja opreme.

Dolgotrajno institucionalno varstvo in nadomestno varstvo

Dolgotrajno institucionalno varstvo in nadomestno varstvo za invalide v Sloveniji nadzirata dve javni ustanovi, ki sta opisani spodaj. Storitve, ki jih nudita, vključujejo nastanitev, prehrano, zdravstveno varstvo in socialno varstvo. Na razpolago je pet Centrov za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV), ki zagotavljajo institucionalno oskrbo otrok, mladostnikov in odraslih z invalidnostmi/posebnimi potrebami, ter izobraževanje in usposabljanje življenjskih spretnosti za 1.410 oseb. Njihovi izdatki v letu 2015 so bili nekoliko nad 41 milijonov evrov. Izobraževalni programi v Centrih za usposabljanje, delo in varstvo vključujejo programe, namenjene predšolskim otrokom, otrokom v šolski dobi in odraslim do 26. leta (podaljšano izobraževanje zaradi invalidnosti). V nekaterih ustanovah so vključeni tudi centri, namenjeni osebam z intelektualnimi motnjami (predvsem s hudimi motnjami), osebam z možganskimi poškodbami ali avtističnim osebam. Vsi otroci se lahko udeležijo posebnih izobraževalnih programov, ki jih izvaja Ministrstvo za šolstvo. Učni načrt je enak kot v osnovnih šolah s prilagojenimi programi (posebne šole). Večina otrok se vsakodnevno poslužuje storitev, ki jih ponujajo centri. Otroci so nameščeni v Centre za usposabljanje, delo in varstvo predvsem, kadar niso sposobni živeti s svojo primarno družino (dodatni zdravstveni razlogi/hujše invalidnosti, žrtve zlorabe ali reven socialni položaj družine). Študenti, starejši od 18 let, so vključeni v proces priprave na življenje in delo. Namen tega programa je ohraniti obstoječe veščine, razviti nove veščine in omogočiti raznolike interese. Njegov cilj je tudi maksimizirati razvoj socialnih kompetenc posameznika in njegovo vključevanje v zunanje socialno okolje. Udeleženci tega programa in drugi upravičeni prebivalci centrov se lahko udeležijo zaščitene delavnice.

Na voljo je tudi pet posebnih ustanov za socialno varstvo za odrasle s hudimi intelektualnimi motnjami ali invalidnostjo, težavami z duševnim zdravjem, možganskimi poškodbami in senzoričnimi motnjami. V letu 2017 so oskrbovali skupno 1.560 oseb. V istem letu so izdatki teh ustanov znašali približno 31 milijonov evrov.

Poleg v centre za usposabljanje, delo in varstvo ter v posebne ustanove za socialno varstvo so invalidi nameščeni tudi v osem domov za ostarele - v letu 2017 je tam živelo 827 invalidov, skupni izdatki pa so znašali skoraj 7 milijonov evrov. Približno 11,3 % invalidov storitve plačuje, v 86,8 % primerov pa si stroške plačila delijo invalidi in občine, v 1,8 % primerov pa celotne stroške krijejo občine.

Prosti čas in podpora za družbeno življenje

Ministrstvo za kulturo prek razpisov podpira projekte za socialno vključenost invalidov v kulturne dejavnosti. Ministrstvo vsako leto sofinancira kulturne projekte za osebe z okvaro vida ali sluha in osebe s poškodbami možganov, zaradi česar v ta namen nameni približno 170.000 evrov na leto. Prek projektov Evropskega socialnega sklada je ministrstvo v letih 2016–2017 sofinanciralo šest ukrepov, ki so bili namenjeni invalidom. Ministrstvo sofinancira tudi na področju infrastrukture (fizične in informacijsko-komunikacijske prilagoditve) v kulturnih ustanovah (avdiovizualna in elektronska gradiva in spletne vsebine, kot je e-arhiv) ter omogoča nakup knjig za javne knjižnice, prilagojene invalidom. Leta 2016 je bila knjižnica za slabovidne osebe vključena v javno mrežo knjižnic, pri čemer je bilo sofinanciranje sklenjeno za desetletno obdobje.

Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport je za leto 2016 sofinanciralo pripravo na posebne olimpijske igre, paraolimpijske dejavnosti⁹ ter šolske igre in javne prireditve za otroke s posebnimi potrebami. Zveza za šport invalidov z Lidl Slovenija vodi projekt »Postani športnik«, namenjen spodbujanju športnih dejavnosti mladih invalidov, njihovih družin, učiteljev, klubov itd.¹⁰

Nevladne organizacije za invalide v Sloveniji izvajajo več programov z viri Fundacije za invalidske in humanitarne organizacije, ki se financirajo iz sistema loterije. V letu 2017 so sredstva za programe nevladnih organizacij za invalide obsegala 11,3 milijona evrov iz loterije, ki so bili namenjeni za pokrivanje dejavnosti na nacionalni ali lokalni ravni za boljšo socialno vključenost. Takšni programi zajemajo dejavnosti na področju izobraževanja, zdravstva, sociale, kulture, zaposlovanja, razumne prilagoditve, športne dejavnosti, programe osebne pomoči itd.

Slovenija je med letoma 2016 in sredi leta 2017 sodelovala pri mednarodnem projektu »EU invalidska kartica«. Kartica za invalidnost omogoča invalidnim osebam, da uživajo več ugodnosti predvsem na področjih kulture, prostega časa, športa in prevoza. Za projekt je bilo dodeljenih 500.000 evrov, večino sredstev pa je prispevala Evropska komisija. Kartica je veljavna v državah EU, ki prostovoljno sodelujejo v sistemu. Novembra 2018 je bilo v to mrežo vključenih 203 slovenskih izvajalcev storitev in ugodnosti.

⁹ Intervju z Danetom Kastelicem, predsednikom Sveta za invalide Republike Slovenije.

¹⁰ Ibid

PRIHODNI TRENDI

Leta 2017 je bil sprejet zakon, ki ureja celostno zgodnje zdravljenje predšolskih otrok s posebnimi potrebami, da bi zagotovil nove sistemske rešitve. Zakon uvaja izboljšane postopke za zgodnjo intervencijo, vendar pa bo ta zakon začel veljati v začetku januarja 2019. Zakon predvideva vzpostavitev sistema zgodnje intervencije za otroke s posebnimi potrebami, od njihovega rojstva do začetka osnovnošolskega izobraževanja, pa tudi nudenje podpore družinam. Centri za zgodnjo intervencijo bodo sodelovali z vrtci, centri za socialno varstvo in drugimi institucijami, ki bodo skrbeli za otroke in njihove družine. Storitve bodo zajemale pomoč in podporo otrokom in družinam na podlagi individualnega načrta in večdisciplinarnih ekip:

- zdravstvene storitve, potrebne za diagnostiko, ocenjevanje in zdravstveno oskrbo,
- usposabljanje družin, svetovanje in obiski v družinah,
- logopedске storitve,
- delovna terapija,
- psihosocialna pomoč,
- oprema in podpora pri gibanju in komunikaciji,
- podpora pri prilagajanju otrokovega okolja,
- posebno pedagoško zdravljenje,
- zdravljenje v zvezi s socialnim varstvom.

Nacionalni projekt strokovne podpore otrokom s posebnimi potrebami in njihovim družinam (kohezijski projekt EU) pripravlja mrežo, ki povezuje ustrezne institucije v zdravstvenem, socialnem in izobraževalnem sistemu in bo v naslednjih letih vzpostavila 10 strokovnih centrov, med njimi center za otroke z okvaro sluha, center za avtizem, invalide in slabovidne osebe (v ta namen so namenili 4 milijone evrov).

Državni zbor je leta 2017 sprejel dolgo pričakovani zakon o osebni pomoči, ki sistemsko ureja pravico do osebne pomoči, da bi omogočil osebam z dolgoročnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi motnjami, ki preprečujejo osebi popolno in učinkovito sodelovanje v vseh področjih družbenega življenja, imeti enake možnosti, večjo neodvisnost, aktivnost in enako udeležbo v družbi. Projekti osebne pomoči bodo od začetka leta 2019 nadomeščeni z rešitvami iz tega zakona.

Leta 2018 je bil sprejet zakon o socialni vključenosti invalidov, ki spreminja zakonodajo na podlagi pristopa socialnih in človekovih pravic za invalide, in ki navaja, da se ne morejo vključiti v družbo in samostojno skrbeti in poskrbeti zase brez ustreznih socialnih storitev in drugih storitev vključevanja. Zakon ureja pravice oseb s hudimi invalidnostmi, ki so bile pridobljene pred odraslo dobo ali med rednim šolanjem pred 26. letom starosti. Ključna novost tega zakona je, da bodo družbene koristi od januarja 2019 spodbujale prehod invalidov iz zaščitene delavnice na odprt trg dela¹¹. Zakon predvideva tudi inovativne rešitve (programe) za samostojno življenje in družbeno vključenost od začetka leta 2022, kar bo pomenilo tudi začetek neprofitnega usposabljanja za samostojno življenje, vseživljenjsko učenje in življenje s programi podpore.

Procesi deinstitutionalizacije in dolgotrajne oskrbe so eno glavnih vprašanj v Sloveniji. Ministrstvo za delo je leta 2016 pripravilo posvet za deinstitutionalizacijo in pri tem predstavilo študijo o procesu deinstitutionalizacije. Ta proces je povezan z razvojem novih rešitev za dolgotrajno oskrbo. Ministrstvo za delo in Ministrstvo za zdravje sta v zadnjih letih pripravili več predlogov za zakone o dolgotrajni oskrbi, vendar jih je treba še sprejeti. Zdaj so glavne ustanove za dolgotrajno oskrbo posebni socialni zavodi, centri za usposabljanje, delo in varstvo ter domovi za ostarele. Februarja 2018 je Ministrstvo za zdravje pripravilo delavnice za pilotne projekte o dolgotrajni oskrbi. V prihodnjih letih gre pričakovati nove rešitve za dolgotrajno oskrbo. Izdatki za dolgotrajno oskrbo so predstavljali 1,26 % slovenskega BDP (489 milijonov EUR, zadnji podatki so bili na voljo za leto 2015).

¹¹ Intervju s Karlom Destovnikom, predsednikom Združenja izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji

OPRAVLJENI INTERVJUJI

Karl Destovnik, predsednik Združenja izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji, namestnik predsednika Skupnosti organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami in družbeni podjetnik, Ljubljana, 12. december 2018.

Dane Kastelic, predsednik Sveta za invalide Republike Slovenije in vršilec dolžnosti predsednika Državnega sveta invalidov Slovenije, Ljubljana, 13. december 2018.

VIR PODATKOV

- ANED. (2009). *Poročilo o evropskem semestru - Slovenija: Samostojno življenje*. Na voljo na: <https://www.disability-europe.net/country/slovenia?theme=independent-living>
- ANED. (2016). *Poročilo države o socialni zaščiti in člen 28 Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov (UNCRPD) – Slovenija*. Na voljo na: <https://www.disability-europe.net/country/slovenia>
- Brumnič – Smrekar, T. (2018). »10 let Konvencije o pravicah invalidov v Sloveniji in zaposlovanje invalidov pod posebnimi pogoji, konferenca 10 let Konvencije o pravicah invalidov v Sloveniji in zaposlovanje invalidov pod posebnimi pogoji.«
- Dominkuš, D. (2014). *Reforma dolgotrajne oskrbe v Sloveniji*
- Erer, A., Đogić, Pristavec, M., (2015). *Zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami. Primerjalni pregled (PP)*. Na voljo na: https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2015/Zgodnja_obravnava_otrok_s_osebniimi_potrebami.pdf
- EURYDICE. (2017). *Državne reforme v izobraževanju in varstvu v zgodnjem otroštvu v Sloveniji*.
- FIHO. (2018). Na voljo na: <http://www.fiho.si/?id=financni.php>
- Jež, Smolej, S., Vidrih, N., Ramović, S., Nagode, M. (2016). *Spremljanje izvajanja storitev za odrasle v varstveno delovnih centrih in centrih za usposabljanje, delo in varstvo. Poročilo o izvajanju storitev v letu 2016*. Na voljo na: https://www.irssv.si/upload2/VCD_CUDV_koncno_porocilo_storitve_v_2016_IRSSV.pdf
- Kropivšek, L. (2018). *Podatki Združenja socialnih zavodov v Sloveniji*.
- Kovač, L. (2017). *Stanje na trgu dela – uradni podatki Zavoda RS za zaposlovanje za 31.12.2017*
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Invalidska podjetja*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/invalidska_podjetja_v_rs/
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Izhodišča deinstitucionalizacije v Republiki Sloveniji – ločeni operativni povzetek*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/sociala/izhodišca_deinstitucionalizacije_maj_slo_povzetek_03.pdf
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Seznam sofinanciranih večletnih programov*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialnovarstveni_programi/seznam_sofinanciranih_vecletnih_programov/
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialnovarstvene_storitve/vdc/
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Mreža izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije za obdobje 2014-2020*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/invalidi_vzv/Mreza_izvajalcev_ZR_2014-2020.pdf
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Poročilo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2014–2021 v letu 2017*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/invalidi_vzv/PorociloAPI17.pdf
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2015). *Vodnik po pravicah invalidov*.

- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Zaposlitveni centri*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/zaposlitveni_centri/
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije (2018). »Seznam vrtcev, šol in zavodov«. Na voljo na: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_osebniimi_potrebami/seznam_vrtcev_sol_in_zavodov/
- Ministrstvo za zdravje (2018). *Dolgotrajna oskrba*. Na voljo na: http://www.mz.gov.si/si/delovna_podrocja_in_prioritete/dolgotrajna_oskrba/
- Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije (2015). *Izobraževalni sistem v Republiki Sloveniji*.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Socialna pomoč*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/en/areas_of_work/social_affairs/social_assistance/
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018): *Evropska kartica za invalide*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/evropska_kartica_ugodnosti_za_invalide/ in <http://www.invalidska-kartica.si/>
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Usmerjenost, oskrba in zaposlitev pod posebnimi pogoji*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/en/areas_of_work/social_affairs/social_assistance/vdc/
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2018). *Pomoč družini*. Na voljo na: http://www.mddsz.gov.si/en/areas_of_work/social_affairs/social_assistance/help_to_family/
- ODS–Sedoc (2018). »Začetna poročila držav pogodbenic v letu 2010, Slovenija«. Na voljo na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/248/06/PDF/G1524806.pdf?OpenElement>
- Perše, T., Krajnc, Schmidt, M., Čagran, B., Košir, K., Hmelak, M., Bratina, T., Licardo, M., Kalan, M., Lorbek, T. (2016). *Nacionalna evalvacijska študija – Končno poročilo. Evalvacija različnih oblik dodatne strokovne pomoči, ki je otrokom dodeljena v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami*. Na voljo na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/evalvacija/2017/Por_evalv_sp_ZUOPP_FINAL_170425.pdf
- PIS (2013). *Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami*. Na voljo na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAVI1835>
- PIS. (2018). »Zakon o duševnem zdravju«. Na voljo na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2157>
- PIS. (2018). »Zakon o osebni asistenci«. Na voljo na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7568>
- PIS. (2018). »Zakon o socialnem varstvu«. Na voljo na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO869>
- PIS. (2018): *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-I)*. Na voljo na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>
- (2018). *Projekt prehod mladih*. Na voljo na: <https://prehodmladih.si/o-projektu/>
- (2018). *Skupnost varstveno delovnih centrov*. Na voljo na: <http://skupnost-vdc.si/>
- Šoln, Vrbinc, P., Brezočnik, Jakič, M., Švalj, K. (2016). *Zgodnja obravnava*. Na voljo na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/pdf/Zgodnja_obravnava.pdf
- SURS. (2018): *Dolgotrajna oskrba*. Na voljo na: <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/21/40>
- SURS. (2018). *Otroci s posebnimi potrebami vključeni v vrtce*. Na voljo na: https://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0952555S&ti=&path=../Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/03_pedsol_vzgoja/01_09525_otroci_vrtci/&lang=2
- Tabaj, A., Dolinšek, T., Destovnik, K. (2016). *Posnetek in analiza stanja problema prehoda mladih s posebnimi potrebami s šol na trg dela v Sloveniji in predstavitev dobrih praks*.
- Uradni list. (2018): *Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami*. Na voljo na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017-01-2065>
- Uradni list. (2018): *Zakon o izenačevanju možnosti za invalide*. Na voljo na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4342> in <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017-01-1755?sop=2017-01-1755>
- Uradni list. (2018). *Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 87/11, 96/12 – ZPIZ-2 in 98/14)*.

- Završek, D., Krstulović, G., Leskošek, V., Videmšek, P., Bohinec, M., Pečarič, E., Jeseničnik, N., Poropat, K. (2015). *Analiza sistema institucionalnega varstva in možnosti nevladnih organizacij zagotavljati storitve v skupnosti za uresničevanje deinstitucionalizacije v Sloveniji*. YHD Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.
- Zore, L. (2015). *Zdravstveno varstvo in zavarovanje - Vodnik po pravicah invalidov*, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

This fact sheet is prepared as part of the EASPD Re-connecting EU4 you Work Programme 2018.